

ГРАФІЧНІ ОРГАНІЗАТОРИ ЯК МЕТОДИЧНА СТРАТЕГІЯ НАВЧАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

GRAPHIC ORGANIZERS AS A METHODOLOGICAL STRATEGY FOR STUDYING FOREIGN LITERATURE

У сучасному освітньому просторі питання якості освіти та адаптації навчальних процесів до нових технологій стає все більш актуальним. Засоби навчання, що поєднують традиційні та інноваційні підходи, стають важливим інструментом для підвищення ефективності освіти. Систематичне дослідження таких підходів є необхідним для розробки нових освітніх стратегій та впровадження інновацій в освіту. Метою статті є аналіз можливостей графічних організаторів, спрямованих на покращення процесу розуміння та емоційного сприйняття художнього твору, зокрема моделі Фрейєр, побудованої на когнітивній схемі дослідження поняття, образу, мотиву від визначення до характеристики, прикладів та не-прикладів. Автори прагнуть оцінити досвід впровадження візуальних інструментів в контексті міжнародної практики та актуальних проблем, з якими стикається система освіти в Україні. У статті використовуються методи аналізу та синтезу літератури з теми використання графічних організаторів, а також порівняльного аналізу міжнародного досвіду впровадження цього підходу. Крім того, розроблені графічні моделі Фрейєр для використання в середній, старшій та вищій школі. Результати дослідження показали, що застосування в навчальному процесі моделей графічних організаторів сприяє підвищенню гнучкості навчального процесу, активізації когнітивного та критичного мислення учнів і студентів та більшій їх зацікавленості у вивченні зарубіжної літератури. У статті підкреслюється необхідність постійного вдосконалення використання графічних організаторів з урахуванням нових технологічних досягнень та соціальних викликів. Автори рекомендують розробити практичні рекомендації для викладачів щодо інтеграції графічних організаторів, зокрема моделі Фрейєр, в освітній процес. Дослідження відкриває нові перспективи для подальших емпіричних досліджень, покликаних оцінити довгострокові наслідки впровадження графічних організаторів на професійний розвиток студентів та їх підготовленість до сучасних умов праці.

Ключові слова: графічні організатори, візуалізація, когнітивна візуалізація, модель Фрейєр, мотивація, освітні стратегії.

The issue of the quality of education and the adaptation of educational processes to new technologies is becoming increasingly relevant in modern education. Learning tools that combine traditional and innovative approaches are becoming an important tool for increasing the effectiveness of literary education. Systematic research of such approaches is necessary for the development of new educational strategies and the introduction of innovations in education. The purpose of the article is to analyze the capabilities of graphic organizers aimed at improving the process of understanding and emotional perception of a work of art, in particular the Freyer model, built on a cognitive scheme for studying the concept, image, motif from definition to characteristic, examples and non-examples. The authors seek to evaluate the experience of implementing visual tools in the context of international practice and current problems faced by the education system in Ukraine. The article uses methods of analysis and synthesis of literature on the use of graphic organizers, as well as comparative analysis of international experience in implementing this approach. In addition, graphic models of Framers have been developed for use in secondary and higher education. The results of the study showed that the use of graphic organizers in the educational process contributes to increasing the flexibility of the educational process, activating the cognitive and critical thinking of pupils and students, and increasing their interest in studying foreign literature. It was found that graphic organizer models have a positive impact on learning outcomes, but require further research to optimize their use. The article emphasizes the need for continuous improvement in the use of graphic organizers, taking into account new technological advances and social challenges. The authors recommend developing practical recommendations for teachers on integrating graphic organizers, in particular the Freyer model, into the educational process. The study opens up new perspectives for further empirical research aimed at assessing the long-term effects of the introduction of graphic organizers on the professional development of students and their preparedness for modern working conditions.

Key words: graphic organizers, visualization, cognitive visualization, Freyer model, motivation, educational strategies.

УДК 37.016:821.09(100):004
DOI <https://doi.org/10.32782/ip/87.14>
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Орлова О.В.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри світової літератури
Полтавського національного
педагогічного університету
імені В.Г. Короленка

Пірошенко С.В.,
канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри культурології
та зарубіжної літератури
Хмельницької гуманітарно-педагогічної
академії

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Методика навчання літератури оперує великим арсеналом візуальних засобів, здатних поглибити сприйняття та розуміння закономірності літературного процесу, своєрідності літературних творів, художніх образів, мотивів. Проте нерідко візуалізацією вважаються елементарні схеми, графіки, набір або окремі малюнки, які виконують допоміжну роль, здебільшого – структурування навчального матеріалу. Термін «графічні організатори» об'єднує

структуровані засоби візуалізації, спрямовані на розвиток когнітивних функцій здобувачів освіти, логічного, асоціативного та критичного мислення. За допомогою графічних органайзерів формуються ідеї твору, стають зрозумілишими сюжетні зв'язки, легше сприймаються художні засоби уявлення. Навчальна інформація, організована у логічні графічні зображення, сприймається набагато краще, ніж письмові чи усні текстові варіанти. Проте певний примітивізм графічних візуалізацій

та захоплення комп'ютерними технологіями потребують наукового оцінювання та практичних досліджень у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На візуальні засоби навчання звертають увагу відомі науковці, методисти, вчителі-практики. Так, Д. Безуглий визначає візуалізацію як загальний принцип пізнавальної діяльності, коли відбувається винесення мисленних образів з внутрішнього плану на зовнішній у «лаконичній, згорнутій, зручній і логічній формі» [1, с. 5]. Методи структурування – від канонічних діаграм і графів до інтелектуальних карт, на думку вченого, відрізняються змістовими і логічними функціями, оптимальним варіантом вважаючи структурно-логічні схеми типу інтелект-карт, оскільки вони побудовані на структурних елементах та асоціативних зв'язках. Н. Житеньова [4] розглядає когнітивну візуалізацію як різновид загальної візуалізації, яка не ілюструє предмет навчання, а перетворює його, підтримуючи розумову діяльність учнів. Типологію візуалізацій запропонувала А. Вітченко, визначаючи дидактичну спрямованість та проблеми реалізації інфографіки, скетчноутінга, скрайбінга тощо [3]. Дидактичні матеріали з конкретних програмових тем розробляють учителі української та зарубіжної літератури Л. Сич (ФБ група «Методичні родзинки уроків зарубіжної літератури»), А. Химинець (сайт «Світ літератури»), Н. Галаган (ФБ група «Літературний сад»), І. Желіховська (ФБ група «Кошик ідей»), З. Гаркуша (ФБ група «На каву до Зої») та багато інших.

Вітчизняні учені та методисти схиляються до поняття візуалізації, підкреслюючи функцію структурування та наочності навчальної інформації, проте безмежно розширяючи типологічні межі поняття. Зарубіжні дослідники здебільшого використовують термін «графічні організатори» або «графічні органайзери», підкреслюючи умовність і водночас складну організацію просторових візуалізацій. Ф. Фатімаїн вважає, що саме візуальні представлення інформації «сприяють навчанню та викладанню за допомогою ліній, стрілок та просторових композицій для опису змісту, структури та ключових концептуальних зв'язків» [10, с. 127]. Е. Феш визначає графічні організатори, як «візуальні інструменти, які допомагають структурувати інформацію, покращуючи її сприйняття та запам'ятовування» [9, с. 193]. Нерідко вчені підкреслюють функцію графічних організаторів як засобу стимуляції та мотивації до навчання, оскільки «візуалізація та впорядкування інформації робить абстрактні ідеї видимими та конкретними, тим самим залучаючи учнів та стимулюючи їхню мотивацію до навчання» [8]. До графічних організаторів Ф. Фатімаїн відносять концептуальні, семантичні карти, діаграми, мережі, які стимулюють пізнання учнів та їхні навички критичного мислення [10]. Таким чином, можна побачити

відмінності у підходах до визначення та типології засобів візуалізації. Якщо вітчизняні вчені у визначеннях акцентують увагу на когнітивних функціях візуальних інструментів (у деяких статтях знаходимо заперечення терміну «графічна візуалізація» [4]), то зарубіжні вчені підкреслюють саме графічні особливості візуальних засобів навчання, поєднуючи їх з когнітивними властивостями.

Дж. Акаезе та Е. Окіґбо порівнюють графічні органайзери з дисплеєм, який демонструє зв'язки між фактами, поняттями або ідеями, які спрямовують мислення учня, заповнюючи та будуючи візуальну карту. Графічний органайзер – це здебільшого карти (концептуальні, ментальні), блок-схеми, діаграми (послідовності, порівняння/зіставлення, Венна, причинно-наслідкових зв'язків – fishbone, ідей або деталей), кластери, SWOT-аналіз тощо [8]. Це навчальні інструменти, які учні можуть використовувати для організації та структурування інформації та понять, а також для стимулювання роздумів про взаємозв'язок між поняттями.

Метою статті є аналіз можливостей графічних організаторів, спрямованих на покращення процес розуміння та емоційного сприйняття художнього твору, зокрема моделі Фрейєр, побудованої на когнітивній схемі дослідження понять, образів, мотивів від визначення до характеристики, прикладів та не-прикладів.

Виклад основного матеріалу. Графічні організатори надають вчителям інструменти, за допомогою яких можна вдосконалювати навички розуміння прочитаного, відточуючи їхнє критичне та творче мислення та, як наслідок, розвивати їхню здатність розуміти літературу. Переваги графічних організаторів полягають у покращенні сприйняття інформації, розвитку критичного мислення, стимуляції креативності, мотивації подальшого навчання. У сфері літературної освіти графічні організатори допомагають уточнювати та систематизувати інформацію за літературознавчими категоріями поетики художнього твору, художньої мови, літературними напрямками, течіями, епохами. Графічні органайзери є ефективним інструментом для допомоги учням будь-якого віку систематизувати інформацію та оцінити глибше значення художнього твору, побачити зв'язки, закономірності та відносини між елементами та продемонструвати розуміння загальної ідеї твору. Важливим моментом використання графічних організаторів є можливість використання комп'ютерних варіантів як шаблонів, та безкомп'ютерних версій, коли графічна основа створюється безпосередньо учнями за допомогою вчителя або самостійно, працюючи в групах. Таким чином використання графічних організаторів пов'язане із різними типами навчальних технологій. За типологією О. Пометун, це інтерактивні технології колективно-групового навчання та технології ситуативного моделювання [7, с. 26]. Якщо оцінювати за класифікацією В. Кременя [2],

то робота з графічними організаторами об'єднує технологію кооперативного навчання як навчання об'єднаних спільною навчальною метою учнів у малих групах, та проєктну технологію, яка передбачає самостійну дослідницьку, творчу діяльність учнів, значущої в теоретичному, практичному, пізнавальному плані проблеми.

Враховуючи когнітивну функцію графічних організаторів, їхнє використання зближується з технологією розвитку критичного мислення на основі застосування сукупності спеціальних форм, прийомів і методів навчання під час опрацювання інформації з різних джерел. Аргументованим прикладом слугує використання безкомп'ютерного графічного органайзера, що зберіг у назві ім'я засновника – Дороти Фрейєр. Модель Фрейєр була створена у 1969 році, з того часу успішно використовується в освіті, бізнесі завдяки своїй простоті та універсальності. Цей графічний організатор має чотири комірки, які визначають предмет обговорення, основні характеристики, визначення, приклади та антиприклад. Останній розділ – не-приклад або антиприклад – є доволі складним, проте інноваційним для вітчизняної методики навчання, оскільки він змушує мислити у не звичному напрямку. Такий підхід посилює обумовлює диференційний підхід, розвиває логічне та критичне мислення та активізує навчальний процес загалом.

Визначення як перший етап моделі Фрейєр формується за різними джерелами чи самостійно, це початок когнітивного ланцюга, від якого залежить подальший хід обговорення та розуміння. Характеристика значно розширює визначення, додаючи основні властивості та ознаки поняття, образу чи ідеї. Приклади демонструють ступінь розуміння поняття та його характеристик, оскільки ілюструють конкретними сюжетними подіями, цитатами з тексту, якщо мова йде про аналіз художнього твору. Не-приклад теж ілюструють та доводять

те, що не є цим поняттям, але може бути схожим за деякими критеріями, які в даному контексті не підтверджують визначення та характеристики.

Моделі Фрейєр можуть використовуватися як в середніх, так і старших класах, а також в навчанні студентів-філологів. Розробка графічних організаторів проводилась на уроках зарубіжної літератури в Кременчуцького ліцею № 4 «Кремінь» Полтавської області (учитель Оксана Пропастина) та на практичних заняттях з методики навчання зарубіжної літератури в Полтавському педагогічному університеті та Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії.

Творчість А. Сент Екзюпері, зокрема повість-казка «Маленький принц» та роман «Цитадель» слугували літературними текстами, на основі яких створювалися графічні організатори. Казка-притча та філософський роман надають багатий матеріал для аналізу образів-символів, метафоричних образів і мотивів. Для створення моделі обирався образ, мотив чи поняття, які розкривають ідейно-художню сутність твору (табл. 1).

Подібна робота може проводитися як спільне обговорення та колективне заповнення (повне чи часткове), як самостійна робота над аналізом подібних образів та мотивів. Даний твір дає можливості опрацювати поняття «бачення серцем», «любов», «самотність», «дорослішання», «маяк» тощо. Ці моделі допомагають глибше зрозуміти філософську глибину казки-притчі та її актуальність у сучасному світі.

У романі А. Сент-Екзюпері «Цитадель» присутні складні метафоричні образи, пов'язані з біблійними та філософськими значеннями. Серед них образи-символи цитаделі, пустелі, храму, кипарису тощо. Образ цитаделі для письменника – фортеця у найширшому значенні слова. Це стіни, що захищають місто, і водночас духовна структура, і внутрішній стрижень людини, яку він створює і зміцнює так само, як і стіни фортеці.

Таблиця 1

Модель Фрейєр для поняття «відповідальність» у казці А. де Сент-Екзюпері «Маленький принц»

Визначення	Характеристики
Відповідальність – це усвідомлена готовність піклуватися про тих, з ким пов'язані стосунками, а також здатність відповісти за свої вчинки та слова.	– Взаємність стосунків («Ти завжди відповідаєш за тих, кого приручив»); – Емоційний зв'язок; – Дбайливість і турбота; – Необхідність вкладати час і душу.
Приклади	Не-приклад
– Маленький принц доглядає свою Троянду; – Маленький принц відповідає за планету; – Відносини принца з пілотом; – Лис пояснює принцу суть приручення («Приручити – означає створити зв'язок»)	– Баобаб, який ніхто не викорінює (безвідповідальність); – Географ, який нікуди не подорожує; – Ділова людина, яка рахує зірки, не турбуючись про них.

Модель Фрейєр для образу «цитадель» у романі А. де Сент-Екзюпері «Цитадель»

Визначення Цитадель – найбільш укріплена частина фортеці, пристосована для самостійної оборони.	Характеристики Символічний образ, що уособлює: – внутрішню фортецю людини, її духовні цінності; – моральні принципи, стійкість; – мудрість, набуту через досвід, «камінням» життєвих уроків.
Приклади Цитадель як сховище «водоносних» ідей, які рятують у пустелі життя «Ти – вічний будівельник Цитаделі, яку ніхто не завершить» Порівняння з оазою – місцем духовного спочинку	Не-приклад Фізична фортеця (замок чи військовий бункер). Матеріальні багатства (гроші, техніка). Тимчасові переконання, які легко змінюються.

ЦИТАДЕЛЬ

Висновки. Проведене дослідження підтвердило, що візуалізація інформації є важливою складовою навчального процесу. За допомогою графічних організаторів можливе не лише представлення великої кількості даних у стислій, лаконічній формі, але й продуктивна навчальна діяльність, активізація пізнавального інтересу та розвиток асоціативного, логічного та критичного мислення. Організатор Дороти Фрейєр – простий, але потужний інструмент для структурування знань. Він особливо ефективний у навчанні, де важливо не просто знати визначення, а розуміти логіку явищ. Графічна модель допомагає систематизувати складні поняття, зв'язати символіку твору з сюжетом і персонажами, порівняти традиційне та авторське тлумачення понять та символів. Перспективним бачиться системне використання моделей Фрейєр у викладанні зарубіжної літератури в середній, старшій та вищій школі, розробка тематичних моделей з порівнянням типологічних образів і мотивів різних літературних творів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Безуглий Д. Візуалізація як сучасна стратегія навчання. *Фізико-математична освіта. Науковий журнал*. 2014. № 1 (2). С. 5-11.
2. Біла книга національної освіти України / за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Інформ. системи, 2010. 340 с.
3. Вітченко А. М., Корньєва А. О., Коваленко А. М. Характеристика сучасних технологій візуалізації навчального матеріалу для дітей шкільного віку. *Інноваційні трансформації освітнього простору: зміст, напрями і технології реалізації: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених і студентів (16 травня 2019 р., м. Чернігів) /* відп. ред. Г. І. Жара. Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка. 2019. С. 9–13.

ваційні трансформації освітнього простору: зміст, напрями і технології реалізації: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених і студентів (16 травня 2019 р., м. Чернігів) / відп. ред. Г. І. Жара. Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка. 2019. С. 9–13.

4. Житеньова Н. В. Візуалізація: основні поняття та визначення. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Педагогічна*. 2019. Вип. 25. С. 123–127.
5. Матюшкіна Т. П., Матюшкін М. В. Використання інфографіки на уроках літератури. *Методичні рекомендації. ЧОІППО імені К.Д. Ушинського*, 2025. 34 с.
6. Мельникова Р., Вакарь О. Візуалізація на уроках української мови та літератури. *Філологічні діалоги*. 2024. 10. С. 146-154.
7. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник. Київ : АСК, 2004. 144 с.
8. Akaeze J. U., Okigbo E. C. Effect of metacognitive reading strategy and graphic organizer on students' retention of mathematics concepts in junior secondary schools of Onitsha education zone. *South Eastern Journal of Research and Sustainable Development (SEJRSD)*. 2021. 4(1). P. 78 – 92
9. Fash E. P., Mmegwa P. U. Effects of graphic organiser instruction on senior secondary school students' main idea and retelling skills (comprehension) of expository texts. *Studies in education*. 2025. Vol. 23 (1). P. 191-199.
10. Fatimayin F. F. Teachers' perception of graphic organizers as effective strategy for teaching reading comprehension skills. *Journal of Communicative English*. 2017. Vol. 15. P. 126– 132.

Дата першого надходження рукопису до видання: 02.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 27.10.2025
Дата публікації: 20.11.2025